

«Мистецтво множити слово». Видавці, видавництва та друкарні: еволюція книговидання і книгорозповсюдження в Харкові

Галина Василенко
завідувач сектору
відділу обслуговування бібліотеки
Харківського національного університету
імені Семена Кузнеця
Конференція

«Автори, видавці, читачі: історія європейської книги
в контексті суспільного розвитку»
Львів, 21-22 травня

Книгодрукування стало революційним кроком у розвитку людства, забезпечивши масове поширення знань, підвищення грамотності та збереження культурної спадщини. Книги стали дешевшими та доступнішими, що дозволило поширювати інформацію поза межі церковних та монастирських бібліотек.

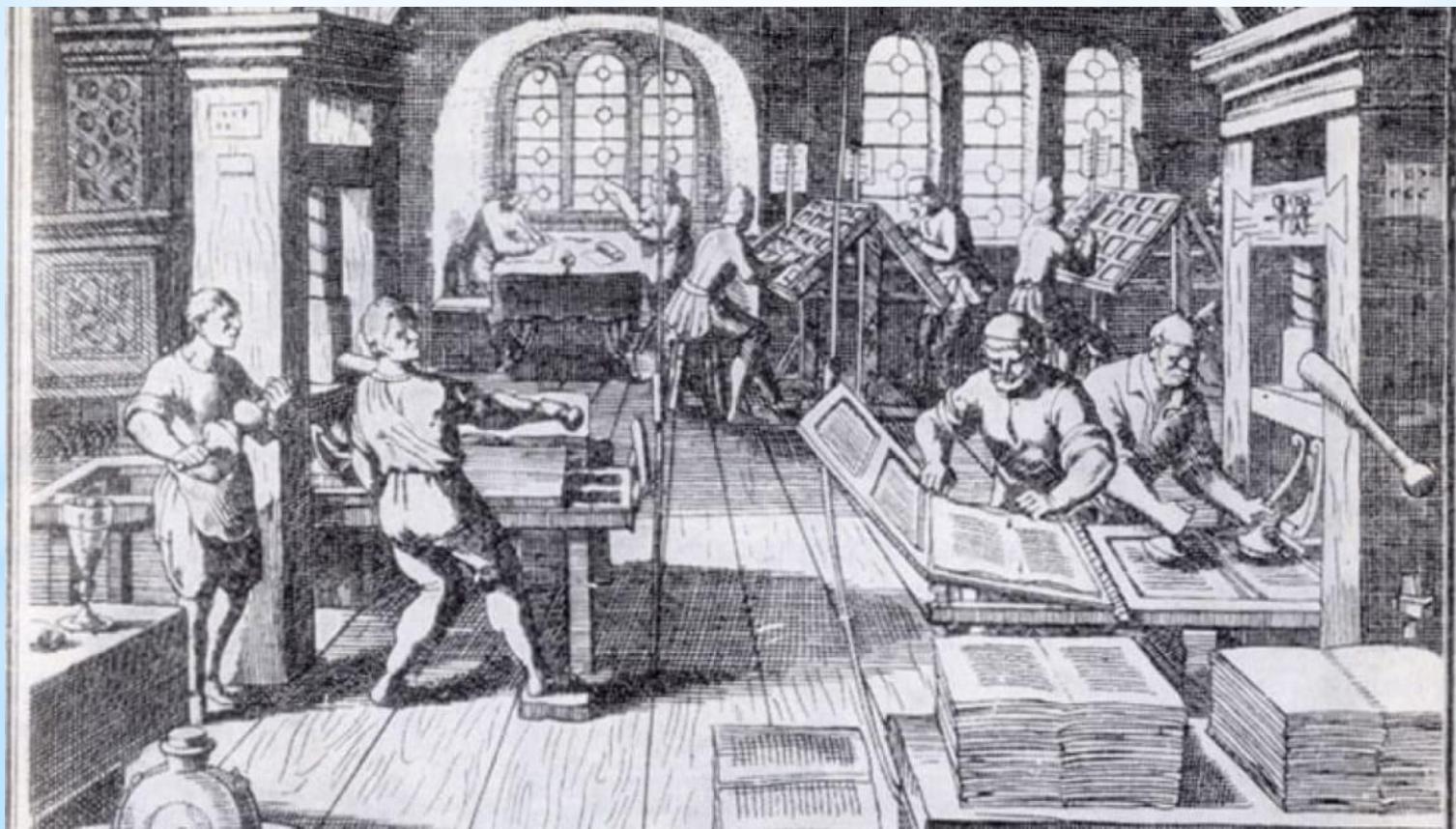

Видавнича справа завжди відігравала важливу роль у суспільстві. Вона спонукала до змін у всіх сферах людської діяльності та першою реагувала на найменші технологічні чи інформаційні інновації в суспільстві. В сучасному світі інновації у розвитку засобів масової комунікації співіснують разом з традиційним друкованим виданням, створюють додаткові можливості для видання книг і їх поширення.

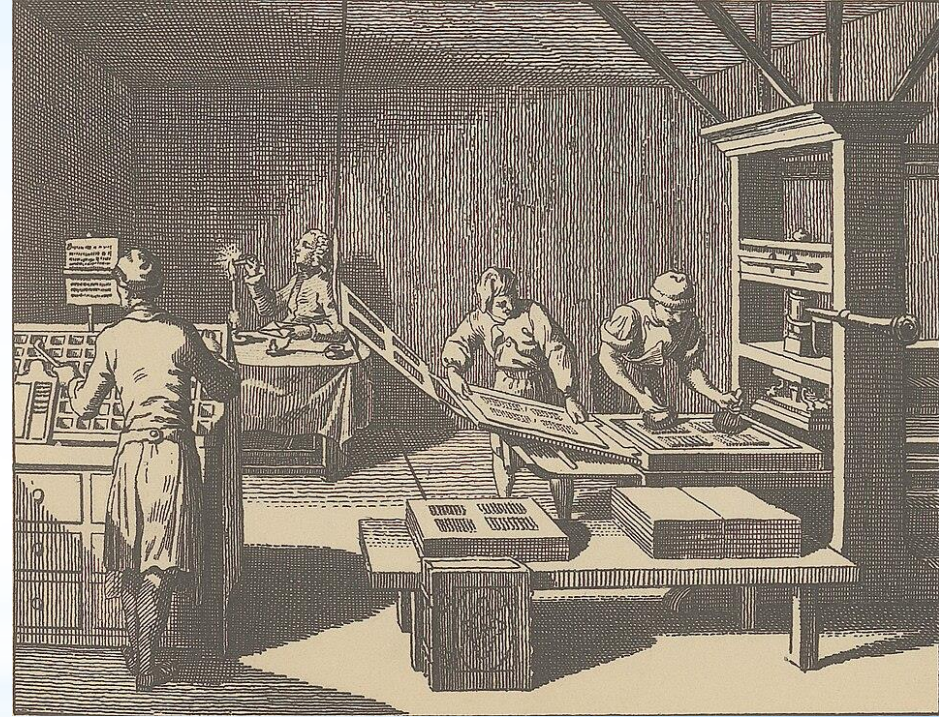

Перші кириличні книги надрукував Швайпольт Фіоль у Кракові близько 1491 року, зокрема «Осмогласник» (Октоїх) та «Часослов». Ці видання стали початком кириличного друкарства церковнослов'янською мовою. На українських землях першою друкованою книгою вважається «Апостол», виданий Іваном Федоровим у Львові 1574 року.

Від початку книгодрукування 1574 року і до кінця XVIII ст.
на українських землях у різний час діяло майже 60 друкарень.
В них використовували не лише кириличні шрифти.
Також побачили світ книги багатьма іноземними мовами.

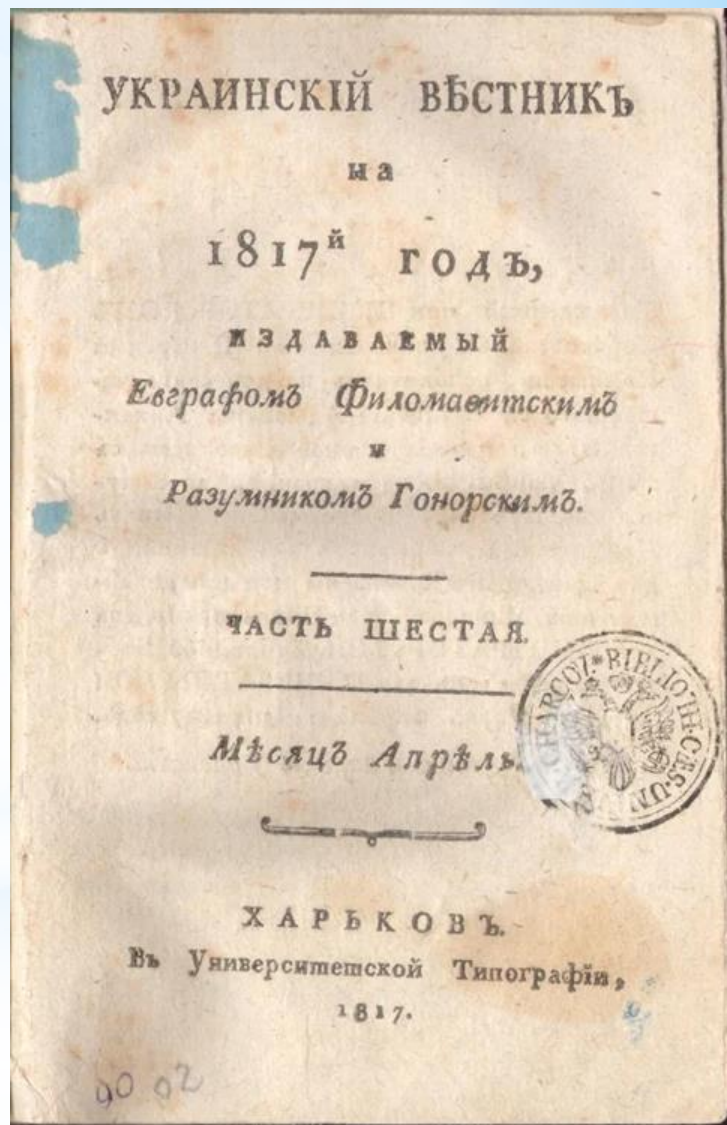
Розпочався розвиток друкарства і в Харкові. З XVIII століття місто стає найвизначнішим видавничим центром Східної України. Перша друкарня в Харкові відкрилася у травні 1793 року. Вона служила потребам Губернського Правління, але іноді друкувалися і книги.

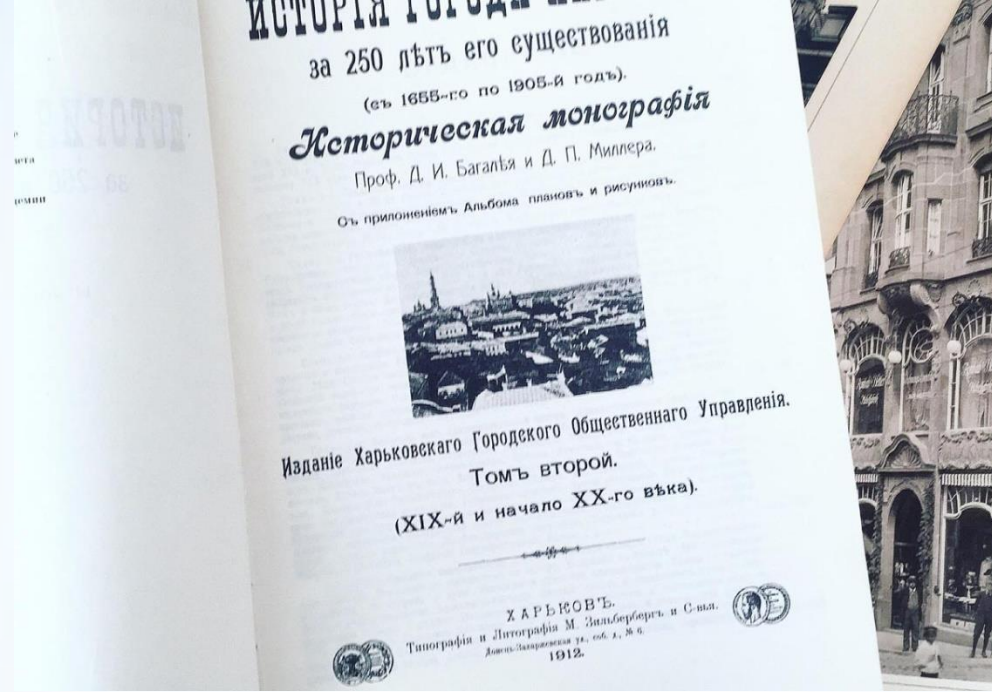

Друкарню при Харківському університеті було створено У 1804 році за ініціативою В. Н. Каразіна для видання навчальних посібників, наукових праць, періодики та просвітницької літератури. Університет почав видавати перші газети та журнали, що поширювали наукові знання та новини.

Початком вітчизняної преси можна вважати першу чверть 19 століття, коли у Харкові з'являються газети і журнали, які слід вважати першими зразками української періодики, хоча друкували їх переважно російською мовою.

Однією із знаменитих харківських друкарень тих часів є парова друкарня та літографія М. Зільберберга. Вона була заснована у 1873 році і була однією із найсучасніших і найбільших. Фундаментальна робота Д. І. Багалія «Історія міста Харкова за 250 років його існування» була видана саме у друкарні Зільберберга.

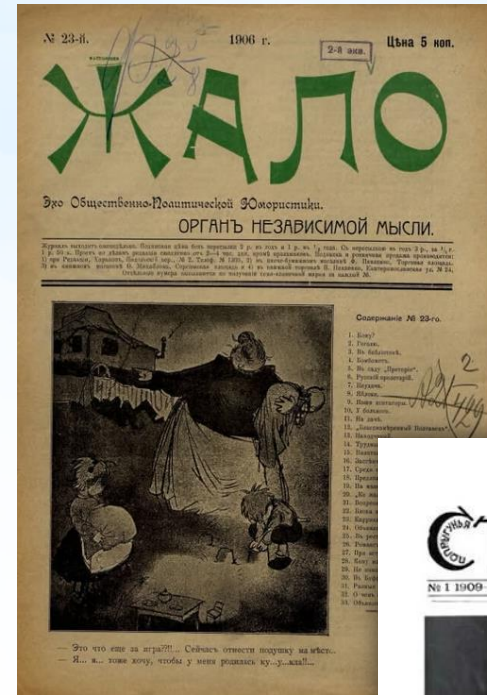
Не менш відомою є друкарня Адольфа Дарре, яка знаходилася за адресою Рибна (зараз Кооперативна) вулиця, 28. Наприкінці позаминулого століття друкарня почала випускати перші у місті фотографічні листівки та альбоми з видами міст, у тому числі й Харкова.

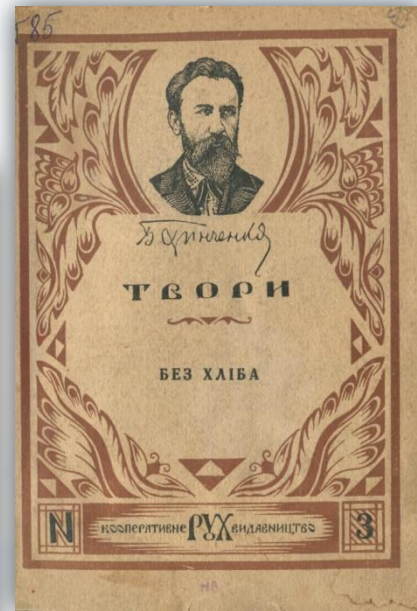
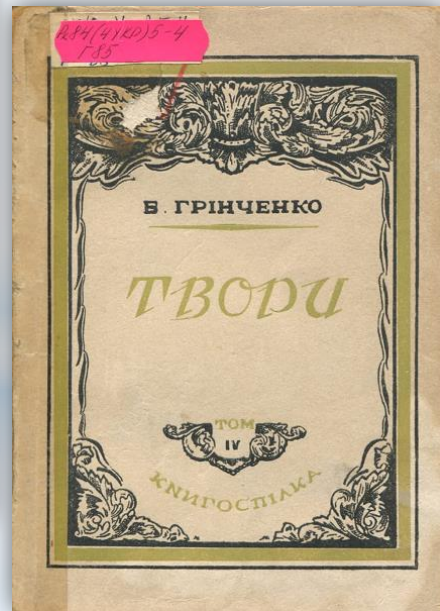
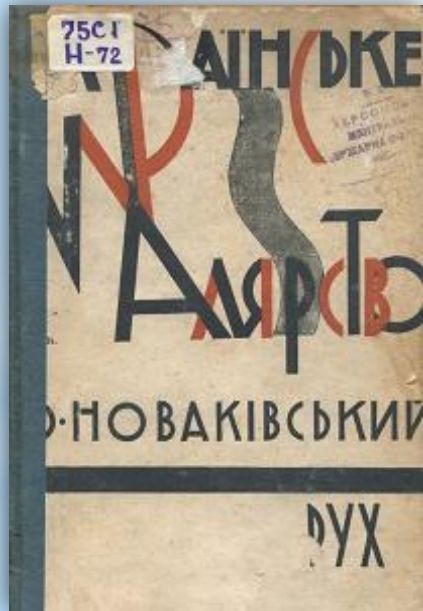

З 1901 року розпочало свою діяльність очолюване Гнатом Хоткевичем харківське видавництво «Вс. І. Гуртом», метою якого було видання книг українською мовою спільними зусиллями однодумців. Аналогічну діяльність вів і Борис Грінченко. Він випустив у Харкові з 1894 р. низку популярних книг для народу, а також творів Т. Шевченка, П. А. Грабовського і власних.

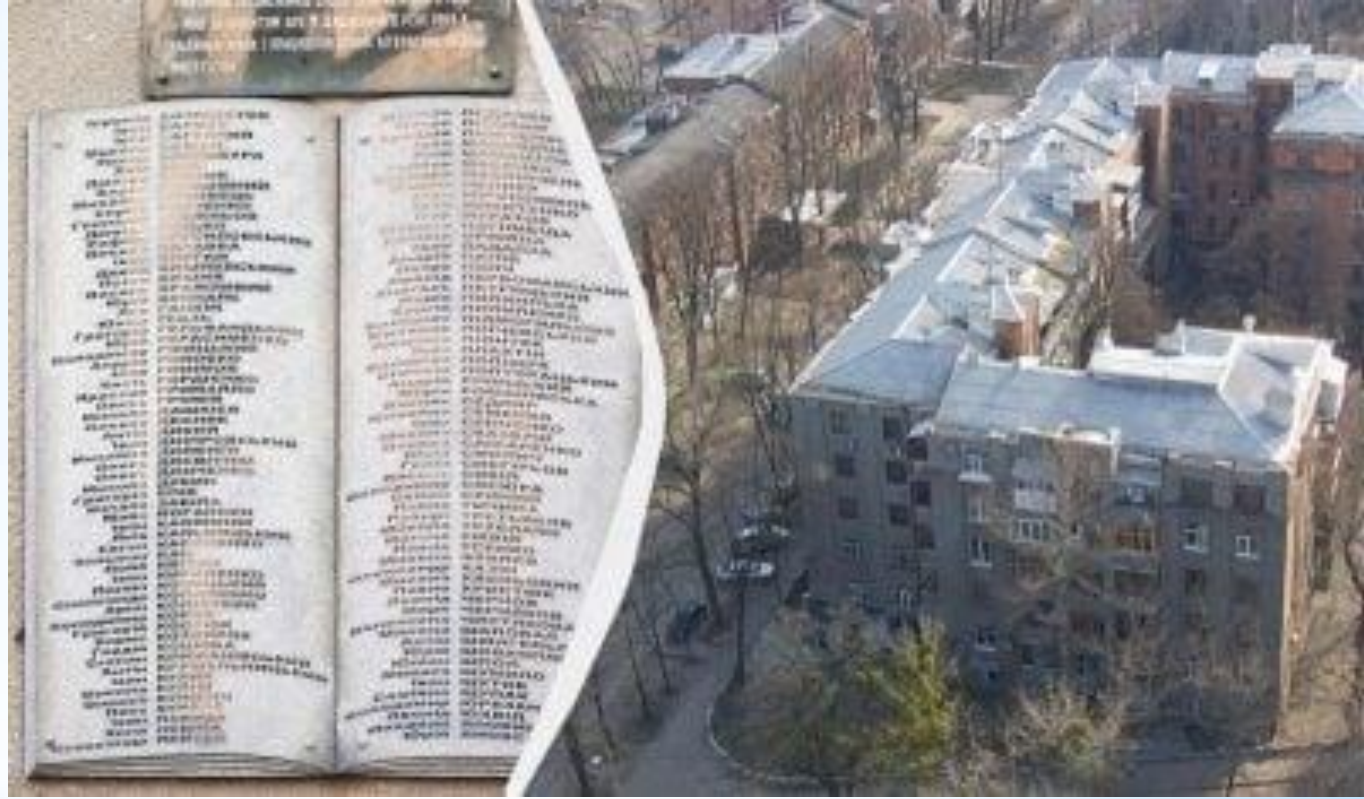
На початок 1914 року в Харкові працювало понад 30 друкарень, видавалось понад 19 періодичних видань. З 1917 року їхня кількість постійно змінювалася з політичних та економічних причин. Не всі підприємства працювали стабільно, виживали найсильніші з великими капіталовкладеннями.

У 20-ті роки найбільшими видавництвами у Харкові були «Рух» і «Книгоспілка». Твори друкувались виключно українською мовою і були розраховані на масового читача. Саме зусиллями видавництва «Рух» побачили світ багатотомники класиків літератури.

У 1920-1930 рр.
Харків був
провідним
видавничим
центром УРСР
як її тогочасна
столиця.

Видавнича справа контролювалася державою та супроводжувалася жорсткою цензурою, а харківський будинок «Слово» став символом знищення української інтелігенції, включаючи літераторів.

В роки так званої українізації (1925-1932) зросли накладки української художньої літератури, наукової і літературної періодики, українськомовної щоденної преси. Було засновано видавництва «Пролетарий», «Молодий робітник». З 1934 по 1938 рік у Харкові працював «Дитвидав».

ВІДПРИЯТТЮ ПЕРЕДПЛАТУ НА 1932 РІК
НА ЩОДЕКАДНИЙ ЖУРНАЛ
„РАДЯНСЬКИЙ КНИГАР“
ЧЕТВЕРТИЙ РІК ВИДАННЯ

„Радянський Книгар“ — оперативний орган книгарської видавничої справи, бореться за вишукані та високо виконані видавничі професійні та технологічні стандарти, за сировину, більш швидкий темп, за соціалістичні методи роботи, за самокритику, за марксо-ленінську теорію книжкової справи.

„Радянський Книгар“ — орієнтується в літніх видавничих справах, організації та практиці книготоргівлі, роботи з перекладом, готування видавничих і книгарських кадрів, вивчення роботи з книгоознавцями, громадськими робітниками, гуртками „друга книга“ тощо.

„Радянський Книгар“ — ставить своїм завданням підняти рівень загальної культури читачів, систематично видає постанови про книгарську та видавничу справу.

„Радянський Книгар“ допомагає своїм читачам орієнтуватися в асортименті книжково-журнального ринку, для чого має спеціальні додатки — біографічні бюлетені Української Книжкової Палати:

- „Літпис українського друку“ — систематичні покажчик книг, журналів, нот і графіки, що вийшли з друку на території УСРР.
- „Рекомендаційні списки“ — до політично-господарських кампаній, революцій, свят тощо.
- „Друкується“ — бюлетень анотацій повідомлень про книжки, що їх задані до друку видавництва УСРР (використовується для замовлень).
- „Увагу якості“ — бюлетень рецензій на видання УСРР.

Річні перерахунки „Радянського Книгара“ доставляються безкоштовно шляхом (на 20 др. арж.) „Договірних книгарів“, що вийде з друку до 1 березня 1932 року.

Умови передплати: на рік — 6 крб., на 6 місяців — 3 крб., на 3 місяці — 1 крб., 50 коп. окреме число — 20 коп.

Передплату завантажувати поштовою філією, конторою та відстанням. Книгари, бібліотекарі, культробітники: **ПОЩЕРЮЙТЕ, ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ В А Ш Ж У Р Н А Л „РАДЯНСЬКИЙ КНИГАР“**

Український 1164. Друкарня вид-ва ЦК КП(б)У „Комуніст“ Зан. № 221. Тир. 6000

Після перенесення столиці до Києва у 1934 році Харків зберіг значний поліграфічний та видавничий потенціал. Вивчалися та впроваджувалися методи поширення друкованої продукції, діяли спеціалізовані журнали, наприклад, «Радянський книгар» (1929-1932).

У 1940 році видавництво книжкової продукції в Харкові сконцентрувалося у спеціалізованих видавництвах, яких залишалося чотирнадцять. Характерним для цього періоду є чітке розмежування видавничих і друкарських підприємств. В цей період різко зменшилася кількість українськомовних видань.

З початком війни провідні друкарські потужності Харкова були демонтовані та вивезені на схід СРСР. У 1942-1943 роках харківські видавництва працювали в Уфі.

Харківські друкарні зазнали майже повного знищення. Більшість виробничих потужностей, включно з великими книжковими фабриками, були зруйновані під час боїв.

Післявоєнний період у Харкові характеризується швидким відновленням поліграфічної бази, зруйнованої під час війни. Попри значні руйнування, виробничі потужності оперативно поверталися до роботи, забезпечуючи потреби вищих навчальних закладів та наукових установ. Основна увага приділялася випуску наукової та навчальної літератури.

У радянський період Харків був одним із найбільших видавничих центрів України, де діяла потужна мережа друкарень, що спеціалізувалися на випуску книг, газет та журналів.

У 1975 році розпочав свою роботу Будинок друку, який став центром поліграфічної промисловості міста.

Принципово новим етапом історії стало здобуття незалежності України. Книгодрукування отримало новий поштовх розвитку. За останні 30 років друкарство еволюціонувало від традиційного офсету до цифрових технологій, автоматизованої флексографії та 3D-друку.

Повномасштабне вторгнення росії вплинуло на всі сфери життя харків'ян. Зокрема, значно постраждала книговидавнича сфера. Чимало видавництв Харкова втратили можливість працювати через пошкоджені типографії, руйнування приміщень, брак кадрів.

Від обстрілу Харкова російськими ракетами постраждав Будинок друку, будівля майже повністю зруйнована.

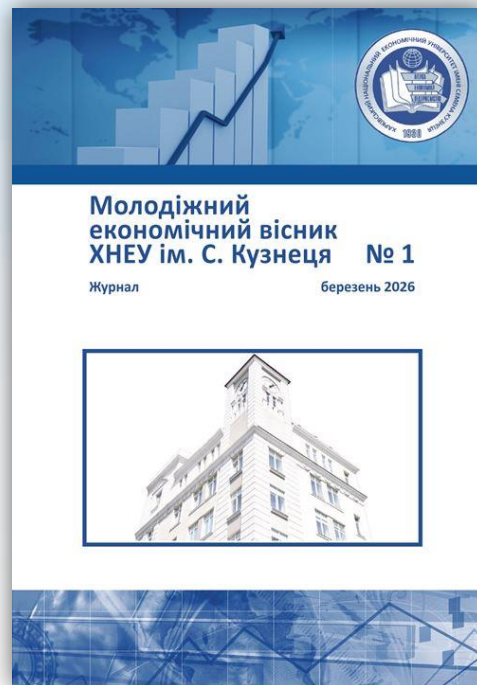

У 20% компаній внаслідок бойових дій пошкоджено офіси та склади. Ворог нищить українську книгу та культуру, намагається зупинити розвиток нашої нації. Прихід окупанта на наші землі сьогодні в обов'язковому порядку супроводжується репресивними діями щодо української книги.

Редакційно-видавничий відділ ХНЕУ ім. С. Кузнеця було засновано наприкінці 1970-х років. Основна мета — забезпечення здобувачів вищої освіти та науковців університету актуальними підручниками, посібниками, монографіями та науковими журналами. Серед ключових видань відділу — наукові журнали «Економіка розвитку» та «Управління розвитком».

Значним кроком у розвитку відділу стало створення у 2000 році електронного журналу для здобувачів вищої освіти «Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця», який із 2024 року зареєстровано як друкований. За період існування журналу свої роботи тут опублікували понад 5000 студентів та молодих науковців.

Сьогодні друкарні Харкова продовжують працювати навіть в умовах безпекових ризиків. Тут друкують книги різних жанрів, підручники, видання для дітей, а також продукцію шрифтом Брайля.

Отже харківське друкарство відіграє надзвичайну роль у боротьбі українців за свої національні права та збереження культурної самобутності. Воно набуває все більшого значення. В нових умовах розвитку цифрових технологій не втратило свого значення, а навпаки, активно розвивається. Поряд з класичними засобами друку виникають і поширюються нові.

«Наші книги — наш код»

Дякую за увагу

hneulibrary313@gmail.com